

Kántor Zoltán

Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák?*

A kisebbségi érdekképviseltek mozgásterét egyrészt behatárolja az illető állam politikája, másrészt a belső ellentétek, a különböző jövőképekre épülő politikai elképzelések határozzák meg. Az első világháborút követően a kisebbségi magyar politikai képviselő kialakította azt a modellt, amelyet az 1989-es rendszerváltást követően az RMDSZ is követett. A kisebbségi pártokra jellemzően egyszerre két funkciót lát el. Egyrészt pártként vesz részt az országos és helyi politikai életben, másrészt a kisebbségi társadalom megszervezése a feladata. Székely István hasonló logika mentén másként fogalmazza meg a kérdést. Székely megközelítésében az egyik az RMDSZ közképviselői, a másik pedig önkormányzati jellege.¹ Ez annyiban tér el az általam említett kettős funkciótól, hogy mind a közképviselői, mind az önkormányzati jelleg a politikumra vonatkozik, míg az én dichotómiám különválasztja a politikumot a társadalomtól. Az RMDSZ e kettős szerepét fogom vizsgálni az RMDSZ cselekvési alternatívái szemszögéből.

A Székely István által javasolt szakmai bizottság létrehozása, amely folytatná az RMDSZ programjában szereplő elvi keretek pontosítását, kodifikációját, valamint a visszatérést a társadalomépítéshez, figyelemre méltó javaslatok. Ennél viszont sokkal fontosabb, amit a szerző a vitaindító végén megfogalmaz, mármint az RMDSZ struktúrájának, a szövetségi rendszer újragondolását úgy, hogy ne sérüljön a demokratizmus elve, se a hatékonyság ne érezze meg a tisztázatlan állapotot.²

Az RMDSZ cselekvési alternatíváit elemezve három kérdésre kell választ találnunk. Milyen alternatívái vannak az RMDSZ-nek a saját struktúráját tekintve; milyen alternatívái vannak a román állam keretében, illetve milyen alternatívái vannak a magyar nemzetpolitika keretében? Írásom végén kitérek az RMDSZ és a romániai társadalom viszonyának kérdésére.

1. Az RMDSZ alternatívái saját struktúráját tekintve

Programjában az RMDSZ mint a romániai magyarság érdekvédelmi szervezete határozza meg önmagát. Az 1990-ben született megfogalmazás szerint „a Romániai Magyar Demokrata Szövetség a romániai magyarság közképviselői és érdekvédelmi

---

* A tanulmány 2001 áprilisában keletkezett hozzászólásként Székely István: *Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán* című írásához, amely a Magyar Kisebbség 2000/4-es lapszámában jelent meg. Megjelent a *Magyar Kisebbség* folyóirat 2002/1. számában. (eredeti oldalszámok:208–217.)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

¹ Székely István: *Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán*. Magyar Kisebbség, 2000/4.

² Ua.

szervezete.”³ A Brassói Kongresszus óta a meghatározás a következőképpen hangzik: „A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) a romániai magyarság különböző autonóm, területi, politikai és rétegszervezeteinek érdekvédelmi közössége, amely országos és helyhatósági szinten ellátja a romániai magyarság közképviselését, egyeztetési és ösztönzi a társadalmi önszerveződés különböző formáit.”⁴ Az első önmeghatározás az RMDSZ-t a „romániai magyarok”, míg a következő a „romániai magyarság különböző autonóm, területi, politikai és rétegszervezeteinek” érdekvédelmi szervezete, illetve közössége. A második meghatározás jelzi a közképviselési (párt) és társadalomszervező jellegét. Elemzési kategóriának viszont ezeket a meghatározásokat nem használhatjuk. Ezért inkább a politikai és társadalmi cselekvés jellegéből indulhatunk ki. Kissé leegyszerűsítve állíthatjuk, hogy az 1990-es választási törvény arra kényszerítette az RMDSZ-t, hogy pártként induljon a választásokon, és pártként szerveződjön meg. Ennek következtében kialakult az RMDSZ kettős struktúrája. Ez a kettős struktúra viszont csak elméletileg különült el, a gyakorlatban átfedések voltak és vannak az RMDSZ mint párt és az RMDSZ mint társadalmi szervezet között. Strukturálisan és a személyeket tekintve is. Pártként az RMDSZ érdeke a központosítás. Habár az RMDSZ etnikai párt, amelyre a fentebb leírt kettős jelleg jellemző, a parlamentben és a helyi közigazgatásban pont olyan pártként működik, mint a többi romániai politikai párt. A nem etnikai pártok politizálása sokkal kevésbé kötött, mint az RMDSZé, mivel a döntéshozatali procedúrák sokkal egyszerűbbek. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy egy etnikai párt egy jól meghatározható körből számíthat szavazatokra, és ugyanannak az etnikai/nemzeti csoportnak a legtágabban vett – vélt vagy valós – érdekeit képviseli. Az RMDSZ politikáját elvben a Szövetségi Képviselők Tanácsa – egy területileg és politikailag reprezentativitásra törekvő testület – határozza meg, és az RMDSZ-vezetőség ezért neki tartozik elszámolással.

A kormánykoalíciós szerepvállalással megerősödött az RMDSZ pártjellege. Mint a koalíció tagja hangsúlyosabban vett részt az országos szintű politizálásban, és kevesebb energiája és embere jutott a társadalmi funkciók ellátására. Kialakult egy olyan szemlélet, hogy az igazán fontos dolgok Bukarestben dőlnek el. Ennek valóságtartalma tagadhatatlan, viszont a magyar társadalom megerősítése kikerült az elit látószögéből. Természetesen fel kell tenni a kérdést, hogy vajon egy pártnak milyen mértékben kell részt vennie a társadalomszervezésben. Ez vajon nem a civil társadalom feladata? A romániai magyarság, illetve az RMDSZ esetében a kérdés másként tevődik fel, mint egy állam esetében (annak ellenére, hogy sokan szívesen élnek az „állam az államban” metaforával). A romániai magyarság esetében helytelen a *civil társadalom* fogalmat használni a magyar életvilág szervezeteire és nyilvánosságára. Helyesebb az *etno-civil társadalom* fogalmat használni, mivel a romániai magyar civilnek tekintett egyesületek nagymértékben függő viszonyban vannak az országos vagy helyi RMDSZ-től. A magyar civilnek tekintett szervezetek nagy többsége – talán természetesen – etnikai alapú, és az etnikai/nemzeti elv mentén szerveződik. Ezen belül sokféle lehetnek:

---

³ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség szándéknyilatkozata, Sepsiszentgyörgy, 1990. február 17-18.

⁴ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Elfogadta az RMDSZ III. Kongresszusa, Brassó, 1993. január 16.

hagyományőrök, szakmaiak, érdekvédők stb.⁵ Ugyanakkor tagadhatatlan a civil jellegük. A szervezetek a magyar civil szférához tartoznak, a létező vagy alakuló magyar intézményrendszer alkotó részei, ezért jogosnak tartom az etnocivil elnevezést.

Az RMDSZ ellenőrzi a magyar szféra anyagi forrásainak jelentős részét, így a magyarországi pénzforrások is az RMDSZ-en keresztül, vagy az általa ellenőrzött pályázati struktúrán keresztül jutnak a kedvezményezettekhez.⁶ A civilnek tekintett egyesületek jelentős része az RMDSZ székházaiban tartja rendezvényeit, összejöveteleit, és nem ritkán az RMDSZ infrastruktúráját felhasználva folyamodik támogatásokhoz, vagy végzi el a szervező munkát. Igen gyakori, hogy a különböző „civil” szervezetek vezetői vagy meghatározó személyei az RMDSZ-ben töltenek be vezető szerepet. Az RMDSZ koalíciós részvétele egy újabb forráslehetőség – ez alkalommal állami – volt a „civil” szervezetek számára. Elég csak arra az állami támogatásra gondolni, amelyet a különböző magyar iskolák kaptak az Oktatási Minisztériumból, a magyar programok támogatására a Művelődésügyi Minisztérium által, és idesorolhatjuk a magyar egyházak támogatását is a Vallásügyi Államtitkárság által.⁷ Közvetett vagy közvetlen módon ezek a támogatások a magyar civil szférához kerültek, és azt erősítették.

A romániai magyar nyilvánosságot elsősorban az RMDSZ-hez közel állók uralják. De nem elhanyagolható azon média sem, amelyben az RMDSZ politikáját ellenzők vannak túlsúlyban. Írásom szempontjából az a lényeg, hogy ez a nyilvánosság, a média, szinte kizárólag az RMDSZ-szel való viszonyban tudja meghatározni magát.

Az előbb leírtak értelmében, nézetem szerint, joggal állíthatjuk, hogy az RMDSZ ellenőrzése vagy befolyása alatt tartja a magyar etno-civil szférát, vagyis a magyar életvilág intézményrendszerét és nyilvánosságát.

A kérdést megvizsgálhatjuk az országos RMDSZ és a helyi RMDSZ-szervezetek viszonyában. Itt sem egyszerű a helyzet. A hatalom és a források nagy része az országos RMDSZ-nél van, ami miatt a felülről jövő befolyás erősebb, mint a lentől jövő kezdeményezések. Ilyenképp az országos RMDSZ arra is hatással van, hogy kik azok, akik az SZKT-ba kerülnek, illetve kik azok, akik a választásokkor a képviselői listákra kerülnek. Az RMDSZ-nek csekélyebb a befolyása a helyhatósági választások esetében, viszont itt inkább arról van szó, hogy helyi szinten az RMDSZ ellenében megalakulnak más csoportosulások, amelyek általában sikerrel veszik fel a versenyt az RMDSZ-szel – főleg, ha helyi szinten népszerű jelölteket tudnak állítani.

Az utóbbi évek fejleményei azt mutatják, hogy a helyi RMDSZ-ekben kell a belső ellenzéknek átvenni a hatalmat annak érdekében, hogy megváltoztassák az RMDSZ belső erőviszonyait. Amennyiben helyi szinten sikerül a hatalomátvétel, úgy lehetséges az

---

⁵ A kérdést részletesen tanulmányozta Bíró A. Zoltán: *Intézményesülési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989-1990 között*. Társadalmi Szemle, LI. évf., 1996/8-9.

⁶ Ez hangsúlyosan igaz, főként amióta a magyarországi kormány átalakította a pályázati rendszert, amivel döntéshozói kompetenciákat adott le a helyi kuratóriumoknak (Bárdi Nándor 2001. április 19., Teleki László Intézet. „Nemzeti identitás az ezredfordulón” konferencián elhangzott előadás *A magyar kormányok magyarságpolitikája* alapján).

⁷ Lásd részletesebben a *Mérlegen: Az RMDSZ a koalícióban, 1996-2000 c.* kiadványban.

SZKT-ba vagy a parlamentbe a jelenlegi RMDSZ vezetőséggel nem egyetértő politikusokat küldeni. Az etno-civil társadalom és a helyi RMDSZ-ek fölötti ellenőrzés, befolyás az országos RMDSZ elsőszámú prioritásai közé tartozik. Ennek a megállapításnak semmiféle morális vonzata sincs, csupán egy politológiai tényt konstatál. Hozzáteszem, hogy szerintem egy RMDSZ-en belüli hatalomváltás hasonló helyzethez vezetne, csak az elit lenne más.

Az ilyen fokú függőség viszont odavezet, hogy a társadalomszervezés politikaivá válik, és – szándékosan vagy nem – egyenművé válik, és visszaszorítja a helyi kezdeményezéseket. Ezáltal valamilyen mértékben lassítja a magyar társadalom átalakulását, modernizációját. A helyi szervezetek fölötti befolyás a politikai pluralizmust szorítja vissza, és úgy tűnik, hogy az RMDSZ szerkezetváltozása (pártosodása) is ezt a folyamatot erősíti. Példaként csak az Ügyvezető Elnökség háttérbe szorítását⁸, illetve az RMDSZ reformjának későbbre halasztását említhetjük.⁹

A napi politikában ezek a folyamatok természetesekek, viszont a szemlélő számára azt a benyomást keltik, hogy nő a szakadék az RMDSZ deklarált céljai és a politikai cselekedetei között. A kormányzati szerepvállalással, illetve a 2000-es választások után a PDSR-vel az RMDSZ minden valószínűséggel egy olyan kompromisszumot kötött, hogy takaréklángra teszi az autonómia-programját.¹⁰ Emellett „a hatalomba való részvétel kecsegtető perspektívákat nyújtott, és féltő, hogy ezért megnő a hajlam az elvek pragmatikus alakítására a hatalomba való részesülésért”.¹¹ Nyitott kérdés, és nem biztos, hogy ez szakmailag megválaszolható, hogy ez milyen befolyással lesz hosszú távon a romániai magyarság számára. Az RMDSZ elsőrendű feladatának tekinti, és ez mindenképpen pozitív, hogy a romániai magyar kisebbség jogait törvényileg biztosítsa. Ezáltal viszont csak a formai kérdés oldódik meg. Elmarad a tartalommal való feltöltés, amely elképzelhető, hogy nem az RMDSZ feladata, csupán a magyar életvilág kolonizációjával saját feladatának tekinti. Székely István felvetésére visszatérve nem biztos, hogy ez egy keretben – fenntartani egyidejűleg az RMDSZ két funkcióját – megvalósítható. Az RMDSZ bírálói a jelenlegi vezetőséget teszik felelőssé a magyar politikai szféra és társadalom minden gondjáért. A megoldást pedig abban látják, hogy az RMDSZ pluralizálásával ezek a kérdések megoldódnak. Minden bizonnyal van igazság ebben az elgondolásban, és a belső politikai demokrácia kérdését valószínűleg meg is oldaná. A társadalomszervező funkció viszont továbbra is megoldatlan maradna. Tehát csupán a Székely István által megfogalmazott közképviselési és önkormányzati jelleg közötti feszültséget oldaná meg, vagyis a kérdés politikai vetületét. Nézetem szerint, ezen egyáltalán nem mellékes kérdés mellett, az RMDSZ és az etno-civil társadalom közötti viszonyt kell újragondolni. Némi túlzással az is állítható, hogy az RMDSZ az, amely – időnként államként viselkedve – korlátozza a civil társadalmát. Annyiban finomítanék állításomon, hogy megközelítemben csupán modellezni igyekeztem ezeket a

---

⁸ Bakk Miklós: *Hatáskör-módosítás*. Krónika, 2001. jan. 20-21.

⁹ *2003-ig jelenlegi formájában működik az RMDSZ: Az SZKT nem élt a választások útján történő megújulás lehetőségével.* (Tibori Szabó Zoltán beszámolója) Szabadság, 2001. április 2.

¹⁰ Kántor Zoltán-Bárdi Nándor: *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000*. Regio, 2000/4.

¹¹ Kántor Zoltán-Bárdi Nándor: *Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000)*. In Bodó Barna (szerk.), *Romániai Magyar Politikai Évkönyv 2001*. (megjelenés alatt)

viszonyokat, és meg kell említeni, hogy azért létezik élet az RMDSZ-en kívül is. Ennek viszont csupán egy része teljesen független az RMDSZ-től. Az a része, amely semmilyen kapcsolatban sincs az RMDSZ-szel, és nem az a része, amely az RMDSZ ellenében (csalódottság, marginalizálás stb.) határozza meg magát. Az RMDSZ-nek sikerült képzeletben elfoglalni a magyar életvilágot – és ezt elfogadtatni az emberekkel (amit inkább többé, mint kevésbé önkéntesen tettek), és emiatt minden, ami nem az RMDSZ-hez kötődik és egyben magyar, az RMDSZ-ellenesnek tűnik.

Az RMDSZ belső struktúráját tekintve ezekben a strukturális kérdésekben látom a legnagyobb gondot. Az alternatíva vagy kényszerpálya az RMDSZ teljes reformja, mind a politikai, mind a társadalomszervező funkcióját tekintve, illetve, hogy a kettőt egy struktúrában képzeletben el, vagy különválasztja a kettőt.

2. Az RMDSZ alternatívái a román állam keretében

Az RMDSZ és a román társadalom, illetve a román állam viszonyában a kérdések másként tevődnek fel. Az RMDSZ a román társadalom szemében és a román politikai szférában mint párt létezik és lép föl. Erősebben úgy is fogalmazhatjuk, hogy a románság és a román pártok szemében a „magyar probléma” tulajdonképpen „RMDSZ probléma”. Értelmezésemben a politikailag aktív nemzeti kisebbségekkel rendelkező államok politikáját úgy lehet értelmezni, hogy a többségi és a kisebbségi nemzetépítést vizsgáljuk.¹² A nemzeti kisebbségek elsősorban olyan államokban szervezik meg intézményeiket nemzeti/etnikai alapon, illetve alakítanak etnikai pártokat, amelyekben jogaikat, identitásukat veszélyeztetve érzik. A nemzeti kisebbségek politikai céljait a következőképpen jellemezhetjük: egyrészt az államon belüli kisebb egységek, másrészt az önálló intézményrendszer megteremtésére irányul. A nemzetállami politika éppen ezt a két törekvést ellenzi a leginkább. Ezek azok a követelések, amelyek az állami szuverenitást belülről megkérdőjelezzik. A kisebb politikai egységeket tekintve ezért viszonyulnak Romániában annyira hisztérikusan az autonómia és federalizmus kérdéséhez, valamint ezért olyan lassú és bonyodalmas az adminisztratív decentralizáció. Az önálló intézményrendszerre vonatkozóan ezért ellenzik Romániában a magyar nyelvű egyetemi oktatásra irányuló kisebbségi követeléseket. A kisebbségi nemzetépítési törekvéseket az RMDSZ exponálja, ami által elsőszámú célpontjává válik a nemzetállami törekvéseknek.

A romániai magyarság egyéni szinten integráltnak tekinthető a romániai társadalomba, az RMDSZ mint párt, főleg a koalíciós szerepvállalás óta, ugyancsak integrálva van a romániai politikai életbe, viszont a romániai magyarság mint társadalom nem tekinthető annak. Az RMDSZ-nek arra kell választ találnia, hogy hogyan tudja a romániai magyarságot, mint közösséget vagy társadalmat, a román nemzetállamba integrálni úgy, hogy különállóságát, identitását megőrizze.

Bakk Miklós szerint az RMDSZ 1990 óta három stratégiát – explicit vagy implicit módon – fogalmazott meg. A nemzeti autonómia, az erdélyi regionális, valamint a konzociációs

---

¹² Kántor Zoltán: *Kisebbségi nemzetépítés: A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség*. Regio, 2000/3.

stratégia.¹³ A kisebbségi pártok politikai követeléseinek központjában az országon belüli kisebb egységek megteremtése áll. Az önrendelkezés elvének hangoztatása, az autonómia követelése, a federalizmus és adminisztratív decentralizáció ajánlása, a devolúciós modell támogatása mind idesorolhatók. Végeredményben másodlagos, hogy ez a kisebb egység etnikai vagy területi alapon szerveződjön, a lényeg, hogy a kisebbség relatív többségbe kerüljön az illető közigazgatási egységben, vagy legalábbis nagyobb százalékban legyen beleszólása az őt is érintő ügyekbe. A Bakk Miklós által megfogalmazott stratégiák közül az első kettő mindenképpen beleillik az elméleti keretbe. A konszociációs stratégia nem területi alapú, habár szociológiailag az illető kisebbségi csoporthoz tartozók egy viszonylag jól meghatározható területen élnek. A felsorolt stratégiák közül mindegyikhez szükséges valamiféle megegyezés a nemzetállamot képviselő kormánnyal. Jelen pillanatban egyetlen olyan politikai erőt sem találunk Romániában, amely e követelések ügyében hajlandó lenne alapvető engedményekre. Lehet azt állítani, hogy az RMDSZ vezetői nem érvényesítették érdekeiket kellő hozzáértéssel és állhatatossággal, de ez inkább a nemzetállami politika számlájára írható. A nemzetállami logika éppen azokban a kérdésekben nem hajlandó engedményeket tenni, amelyek lényegbevágóak a kisebbségi nemzetépítésben: a kisebb egységek és a különálló intézményrendszer, valamint az ehhez szükséges források ügyében.¹⁴ Különböző okok miatt egyelőre az RMDSZ mindhárom stratégiája sikertelen volt.

Az RMDSZ kényszerpályán van, főleg az 1996-os kormányzati részvétele óta. Míg 1996 előtt a román állammal való viszonyában nem kényszerült kompromisszumokra, a hatalomban való részvétel, illetve a 2000-es választásokat követően megegyezése a jelenlegi kormánypárttal egyszerre tágitotta és szűkítette is a mozgásterét. A hatalomból való részesülés, illetve a kedvező döntések meghozatalának lehetősége kompromisszumokra készíti az RMDSZ-t, olyanokra, amelyek következményei beláthatatlanok. Elképzelhető, hogy a kormánykoalíciós részvétellel, illetve a jelenlegi kormány parlamenti támogatásával hosszútávon biztosítja a magyar kisebbség számára a lényeges jogokat, és sikerül elfogadtatni, hogy az RMDSZ, illetve a romániai magyarság egyenrangú szereplő a romániai politikai életben és társadalomban. És amennyiben ez így lesz, minden elemző az 1996-os kormányba lépés melletti döntéssel fogja ezt magyarázni. Ezzel szemben az sem zárható ki, hogy az RMDSZ inkább pragmatikus lesz az eredeti követeléseit tekintve, ami akár az RMDSZ széthullásához vezethet. Ebben az esetben viszont a kormányzati szerepvállalást fogják az elemzők identifikálni, mint a bajok eredőjét. A román állammal való viszonyban épp ezeket a stratégiákat kellene újragondolni, természetesen figyelembe véve a szűk mozgásteret.

3. Az RMDSZ alternatívái a magyar nemzetpolitika keretében

A magyar nemzetpolitikával, másként a budapesti magyarságpolitikával való összefüggésben, az RMDSZ-nek viszonylag még szűkebb a mozgásteret. Alapjában véve függő helyzetben van, és minden magyarországi kormányváltás során át kell értelmeznie, és át kell alakítania politikáját. A magyarországi kormányok más-más nemzetpolitikai

---

¹³ Bakk Miklós: *Az eredettől a kezdetig*. Provincia, 2000. november.

¹⁴ Az előbb felsorolt kisebb egységek mellett, például, az egyetem kérdéseire, valamint a közösségi javak visszaszolgáltatására gondolok.

prioritásokat fogalmaztak meg, és a magyarországi pártok – politikailag és anyagilag – más-más csoportosulásokat támogatnak. Ez a támogatás egyrészt befolyásolja az RMDSZ-t mint pártot, és az azon belüli erőviszonyokat, ugyanakkor jelentős hatással van a romániai magyar társadalomra is. Elég csak a MÁÉRT-ra, a Sapientia alapítványra, és a státustörvényre gondolnunk.¹⁵ Viszont az alapszerződés aláírásakor az is kiderült, hogy vannak olyan helyzetek, amikor az RMDSZ kimarad a döntésből.

A státustörvény előkészítési folyamatában az RMDSZ is részt vett, viszont a magyarországi kormány szava volt a döntő. A státustörvény-tervezet értelmében a határon túl, így Romániában is, meg fognak alakulni irodák, amelyek a jogosultsági igazolványhoz szükséges iratokat gyűjtik össze. Az irodákat felügyelő testületek működése a magyar nemzetpolitika által kiváltott társadalomszervezésként is felfogható. Ez abból a szempontból lényeges, hogy itt is arról van szó, hogy a magyar nemzetpolitikai döntések befolyással vannak az RMDSZ, illetve a romániai magyarság mozgásterére. A mi szempontunkból most másodlagos kérdés, hogy milyen vitákkal fog járni e testületek kialakítása.

A státustörvény koncepciója deklaráltan olyan célokat fogalmaz meg, amelyek hatással vannak a romániai magyar társadalomra és a romániai magyarok egyéni stratégiáira. Kimondva vagy kimondatlanul a szomszédos államokban élő magyarok hátrányos helyzetben vannak a többségi nemzet tagjaihoz képest. Habár jogilag az illető államok nem tesznek különbséget állampolgáraik között, ez a gyakorlatban nem így van. A magyarországi állami támogatás, valamint a státustörvény egyfajta kompenzációnak is felfogható. Nem lenne szükség státustörvényre és magyarországi állami támogatásra, ha igaz lenne az az állítás, hogy az illető országok, ha nem is pozitívan, de legalább etnikulturális értelemben semlegesen viszonyulnának a nemzeti kisebbségekhez. Ennek értelmében, mint ami egyébként régebbi támogatásokban is észrevehető volt, a magyar állam részt kíván venni a romániai magyarok, a romániai magyar társadalom helyzetének javításában. A törvény szándékát a legvilágosabban a törvénytervezet preambuluma fejezi ki, miszerint a magyarországi Országgyűlés „a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása” végett alkotja meg a törvényt.

Ismert, hogy 1990 után felgyorsult a határon túli magyarok Magyarországra vándorlása/telepedése, ami alapjában véve gondként fogalmazódik meg a magyarországi és határon túli politikában. A koncepció arra a feltételezésre épül, hogy a kedvezménytörvény hatályba lépése után ez a folyamat lelassul. A koncepció abból az elvből indul ki, hogy a magyar nemzetpolitika szempontjából az lenne a legkedvezőbb, ha a határon túli magyarok szülőföldjükön maradnának, és ott érvényesülnének. Hozzá kell tennünk, hogy Magyarországon a népesség hosszú ideje csökken, és az európai trendekhez hasonlóan Magyarországnak is egyre nagyobb szüksége van képzett munkaerőre. Ebből a szempontból nem kerülhetjük meg azt a kérdést sem, hogy Magyarország – a határon túliak „helybetartása” mellett – a legolcsóbban, és a legkisebb beilleszkedési gondokkal határon túli magyar szakemberekkel töltheti fel a keletkezett és

---

¹⁵ Ezt a sort lehetne folytatni, viszont a szerző itt csupán személyes információira alapozhatja.

keletkező hiányt. Jelenleg nem lehet eldönteni, hogy vajon a törvény segíteni fogja az elvándorlást vagy az otthonmaradást.¹⁶ A magyarországi politikai diskurzusban mindkét érv megtalálható. A törvénytervezet indoklásában a célt a következőképpen fogalmazzák meg: *Úgy szolgálni a határon túli magyar közösségek megmaradását, tagjaik azonosságtudatának megőrzését, hogy egyúttal a szülőföldjükön való maradásra ösztönözzön.*

A feltevés az, hogy amennyiben a határon túli magyarok különösebb korlátozások nélkül utazhatnak Magyarországra, illetve ott valamilyen kedvezményekben részesülnek, akkor kevesebben fognak dönteni szülőföldjük elhagyása mellett. A tervezetet csak részlegesen vagy egyáltalán nem egyetértők ezt másképp látják. Tabajdi Csaba szerint „elképzeltető, hogy a most beterjesztett törvénytervezet az átcsábítás törvénye lesz”¹⁷. Ugyanezt állítja Szent-Iványi István: a kormányzat által formába öntött elképzelés végül is nem az otthonmaradást, hanem az elvándorlást ösztönzi majd”¹⁸.

A törvénytervezet bizonyára hatással lesz a migrációs döntésekre, viszont más tényezők – például a gazdasági helyzet – talán inkább befolyásolja ezeket a döntéseket. A státustörvény csak Magyarország EU-s csatlakozásáig nyújt bizonyos kedvezményeket. Illetve azután is, viszont az igazán fontos kérdés – a vízum nélküli Magyarországra utazás – nincs megoldva. Értelemszerűen nem mindenki élhet majd a kedvezményekkel. Státustörvénnyel vagy nélküle, Magyarország – a közeljövőben várható – csatlakozása az schengeni egyezményhez új helyzet elé állítja a határon túli magyarságot, amely erősebb döntésbefolyásoló tényező.

A státustörvény-tervezet parlamenti vitája után a romániai kormány támadta a tervezetet, és előreláthatólag feszültségek lesznek Románia és Magyarország között emiatt. Nézetem szerint ez nem lesz vészes, viszont a lényeg az, hogy ezáltal befolyásolja a romániai magyarok és a lakosság többi részének a viszonyát.

Összegezve: a lényeg az, hogy a magyar állam ezzel a törvénnyel részt vesz a romániai magyar társadalom alakításában és a romániai magyarok preferenciájának befolyásolásában. Szempontunkból részletkérdés, hogy hogyan befolyásolja a státustörvény a romániai magyarságot, Románia és Magyarország, valamint a románok és magyarok közti viszonyt, a befolyás ténye a lényeg.

Érdemes megfigyelni, hogy az RMDSZ olyankor szokott többé-kevésbé egységes álláspontot kialakítani, amikor Magyarországon a romániai magyarságot érintő döntést hoznak. Ez világosan észrevehető volt az alapszerződés aláírásakor és a státustörvény kapcsán. A romániai magyar magánegyetem kapcsán csupán annyit jegyzek meg, hogy nagyon kevéssé valószínű, hogy a magyarországi kormány támogatása nélkül az RMDSZ vagy például a Bolyai Társaság nekivágott volna ennek a feladatnak.

---

¹⁶ Habár több felmérés készült, nézetem szerint ezeket a kérdéseket nem lehet kérdőíves módszerrel megvizsgálni.

¹⁷ Népszabadság, 2001. április 10.

¹⁸ Népszabadság, 2001. április 10.

A tanulmánynak nem célja megvizsgálni a különböző kormányok politikája közötti különbségeket, csupán jelezni kívántam, hogy a magyar nemzetpolitika igen sokszínű lehet.

Az RMDSZ számára a magyar nemzetpolitika viszonylatában az igazi dilemma az, hogy milyen mértékben tudja saját politikáját úgy megfogalmazni, és úgy cselekedni, hogy egyértelműen rá van utalva a magyar kormány támogatására.

4. Összegzés

1. Írásomban az RMDSZ cselekvési alternatívái közül külön-külön megvizsgáltam az RMDSZ struktúrája, a román állammal való viszony, illetve a budapesti magyarságpolitika viszonylatában felmerülő kérdéseket. A cselekvési alternatívákat csak mindhárom kérdés egyidejű megválaszolásával lehet kialakítani. Összefoglalva: a kérdés az, hogy a magyar állam támogatására szorulva, román nemzetállami keretben milyen struktúrájú romániai magyar politikai és/vagy társadalmi formáció és stratégia képes biztosítani a romániai magyarság jogait, működtetni intézményeit és ezáltal társadalmát.

2. Székely István a cselekvési alternatívákat az RMDSZ-re vonatkozóan vetette fel, viszont a kérdés valamivel tágabb. Az RMDSZ természetesen meghatározó szerepet tölt be a romániai magyarság politikai életében – a szó legtágabb értelmében. Politikai keretben vetődik fel az oktatás, az elkobzott javak visszaszolgáltatása, az autópálya-építés, az emlékművek állítása stb. Politikai programja viszonylag világos és egyértelmű, és a romániai magyarság döntő többsége kevés kivétlnivalót találhat benne. A célkitűzések egyértelműen támogatandók. Kérdés viszont, hogy van-e az RMDSZ-nek társadalmi programja? Megoldható-e minden probléma politikai szinten? Nem vita kérdése, hogy a cselekvési kereteket csak politikai úton lehet elérni. Ugyanakkor a szemlélőnek sokszor az a benyomása, hogy ezekkel az egyébként támogatandó politikai törekvésekkel helyettesítődik a társadalomépítési program. Mintha az a szemlélet uralkodna, hogy a politikai keretek megteremtése magától megoldja a társadalomépítést, vagy legalábbis, hogy a társadalomépítés csak ezek után kezdődhet el. Ez a szemlélet, amellet, hogy hamis, még az RMDSZ szándékával ellentétben is elsülhet. Mint jeleztem, az egy külön kérdés, hogy a társadalomépítésnek az RMDSZ vagy más szervezet a motorja, az viszont nem lehet kérdés, hogy a romániai magyar társadalom megerősítése az elsődleges célja bármely magyar képviselőnek. Ezt egyrészt természetesnek tekinti az illető szervezet elítje, másrészt elemi érdeke (lenne).

Abból a tényből kiindulva, hogy a romániai magyarság jelentős hányada az országos választások alkalmával az RMDSZ-re szavaz, illetve, hogy helyi választásokkor vagy az RMDSZ-re vagy más magyar jelöltre, még nem lehet arra következtetni, hogy a romániai magyar társadalom életerős. Elképzelhető, hogy az, de a szavazási preferencia erre nem tekinthető bizonyítéknak.

A társadalmi változás, a társadalmi átalakulás nem csupán a pártoknak, szervezeteknek köszönhető. Mélyebb folyamatok is zajlanak, amelyeket a politikum igen gyakran csak későn ismer fel. Írásomban csupán a szándékos, felülről vezérelt társadalomalakítást,

társadalomépítést érintem. Ennek a társadalomépítésnek viszont lennie kell valamilyen ismerete a mélyebben zajló folyamatokról. Az RMDSZ-nek, mint pártnak, megvannak már – főleg a kormányzati szerepvállalás óta – a hatalomtechnikai ismeretei. Ugyanakkor egy olyan közegben politizál, ahol nem tevődik fel a saját résztársadalom alakításának kérdése. Itt most nem az általános romániai társadalomra gondolok, hanem azt jelzem, hogy az RMDSZ az egyetlen olyan párt Romániában, amely, bizonyos megszorításokkal, rész-társadalommal rendelkezik. Az összes többi, nem-etnikai alapú párt nem egy ilyen viszonylag jól meghatározható csoportból meríti támogatóit. A kérdés jól megközelíthető a konzociációs demokrácia elméletének szociológiai részével. A Lijphart-i modell értelmében két szubkultúráról, valamint ezek intézményesült formájáról – a pillérről vagy oszlopról – beszélhetünk, a románról és a magyarról, de valójában csak az egyikről, a magyarról beszélhetünk ebben az értelemben. A román szubkultúra nem intézményesült az etnikai törésvonal mentén, míg a magyar szubkultúra egyértelműen az etnikai törésvonal által meghatározottan intézményesült. Egy szubkultúrát nem lehet csupán egy törésvonallal meghatározni, hanem szükség van több, egymást megerősítő, átfedő törésvonalra. A romániai magyarság esetében ezt a törésvonalat a következő tényezők határozzák meg: a nyelv, a vallás, a földrajzi elhelyezkedés és legfőképpen a nemzet/etnikum. Természetesen egy alapos elemzés kimutatná, hogy ezek közül egyik sem annyira egyértelmű, mint ahogy azt az elemzők hinni szeretnék.¹⁹ Csupán annyit állítok, hogy ezen törésvonalak egymásra tevődésével, amelyek közül a nemzeti/etnikai a legfontosabb, viszonylag jól körülhatárolható a romániai magyarság, és szubkultúráként értelmezhető. Ez ellenben nem mondható el a románról. Így tehát az RMDSZ nem a „másik” szubkultúra elitjével egyezkedik, hanem egy politikai párttal, amely igazából nem támaszkodik egy szubkultúrára.²⁰ Levonhatjuk azt a következtetést, hogy csak az RMDSZ törődik sajátnek tekintett társadalmával.

Az RMDSZ pártjellege és pártpolitikai logikája magáévá tételével könnyen alsikkadhat a társadalmi kérdések felett.

A társadalomépítéshez végig kell gondolni, hogy a társadalmi folyamatok – asszimiláció, kivándorlás, értékváltozások stb. – milyen változásokat eredményeztek, eredményeznek. Tekintettel kell lenni a román nemzetállami politikára, valamint a magyar állam nemzetpolitikájára. És nem utolsósorban a romániai magyarok egyéni érdekeire, stratégiáira, amelyek nem csupán politikaiak, és valószínűleg nem ad minden kérdésükre választ az RMDSZ politikája.

Meglátásom szerint, az RMDSZ strukturális kérdésein túl, ezek a társadalmi kérdések pont olyan fontosak, és hiszem, hogy a kettőre együttes választ kell adni.

---

¹⁹ A vallási törésvonal úgy értelmezendő, hogy míg a magyarok többsége katolikus és református, addig a románok többsége ortodox; a földrajzi törésvonal pedig úgy, hogy a magyarok tömbben igazán csak Erdély egyes részeiben élnek.

²⁰ Az a tény, hogy a többség nem támogat bizonyos kisebbségi követeléseket, még nem jelenti azt, hogy egy szubkultúrához tartoznak, csupán annyit, hogy azon csoport egy részének egy bizonyos kérdésben ez a politikai álláspontja.